

ANNA MAJ

Uniwersytet Śląski

<https://orcid.org/0000-0003-3958-267X>

Geneza, konteksty i horyzonty *Perspektyw Nowych Mediów*. O idei powstania Centrum Badań Sztuki Nowych Mediów, Kultury i Technologii

Genesis, Contexts, and Horizons of “Perspectives of New Media”. On the Idea of Establishing the New Media Art, Culture and Technology Research Centre

Abstract

The text presents the origins and contexts of the 1st International Scientific Symposium: Perspectives of New Media: Art – Design – Science – Technology, which took place on December 1–4, 2023 thanks to the cooperation between the University of Silesia, the Academy of Fine Arts in Katowice, and the Silesian Museum, as part of events preceding the opening of the celebrations of the Year of the City of Science 2024 in Katowice. An international scientific, artistic, and popularization undertaking to which recognized experts, media researchers, and multimedia artists, both foreign and Polish, representing various scientific and artistic design centres, were invited. The article also presents the ideas and goals that guided the founders of the Center for Research on New Media Art, Culture and Technology at the University of Silesia.

Keywords: New Media Perspectives; Academy of Fine Arts in Katowice; Silesian Museum; University of Silesia; New Media Art, Culture & Technology Research Centre

Abstrakt

Tekst przybliża genezę i konteksty I Międzynarodowego Sympozjum Naukowego: „Perspektywy Nowych Mediów: sztuka – design – nauka – technologia”, które odbyło się dzięki współpracy pomiędzy Uniwersytetem Śląskim, Akademią Sztuk Pięknych w Katowicach i Muzeum Śląskim w dniach 1–4 grudnia 2023, w ramach wydarzeń poprzedzających otwarcie w Katowicach obchodów roku Miasta Nauki 2024. Było to międzynarodowe przedsięwzięcie naukowe, artystyczne i popularyzatorskie, do którego zaproszeni zostali uznani eksperci, badacze mediów oraz artyści, zarówno zagraniczni, jak i polscy, reprezentujący różne ośrodki naukowe i artystyczno-projektowe. Artykuł przybliża też idee i cele, które przyświecały założycielom Centrum Badań Sztuki Nowych Mediów, Kultury i Technologii UŚ.

Słowa kluczowe: Perspektywy Nowych Mediów; ASP w Katowicach; Muzeum Śląskie; Centrum Badań Sztuki Nowych Mediów, Kultury i Technologii; Uniwersytet Śląski w Katowicach

O autorce

Anna Maj – dr, kulturoznawczyni, medioznawczyni, komunikolożka; adiunktka w Instytucie Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Główne zainteresowania badawcze: nowe media, cybersztuka, antropologia mediów, zachowania komunikacyjne, doświadczenie użytkownika, narracje podróżnicze, pamięć cyfrowa. Autorka dwóch monografii: *Media w podróży* (2008, 2010) oraz *Przemiany wiedzy w cyberkulturze* (2021), redaktorka naukowa dziesięciu monografii wieloautorskich z zakresu nowych mediów, komunikacji kulturowej i sztuki cyfrowej.

* Działania badawcze finansowane ze środków przyznanych w ramach Europejskiego Miasta Nauki Katowice 2024 oraz przez Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Artykuł powstał w ramach projektu *Cyfrowy umysł i konektywna inteligencja: czego możemy się dowiedzieć dzięki eksperymentom z zakresu sztuki nowych mediów*. Projekt realizowany we współpracy z prof. Derrickiem de Kerckhovem (University of Toronto, Kanada) został sfinansowany przez Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię w ramach programu „Metropolitalny Fundusz Wspierania Nauki” w latach 2022–2024.)

Geneza, konteksty i horyzonty Perspektyw Nowych Mediów. O idei powstania Centrum Badań Sztuki Nowych Mediów, Kultury i Technologii

Artykuly prezentowane w tym rozdziale są efektem I Międzynarodowego Sympozjum Naukowe-
Perspektywy Nowych Mediów: sztuka – design – nauka – technologia, które odbyło się dzięki współpracy pomiędzy Uniwersytetem Śląskim, Akademią Sztuk Pięknych w Katowicach i Muzeum Śląskim w dniach 1–4 grudnia 2023, w ramach wydarzeń poprzedzających inaugurację obchodów roku Miasta Nauki 2024. Było to międzynarodowe przedsięwzięcie naukowe, artystyczne i popularyzacyjne, do którego zaproszeni zostali uznani eksperci, badacze mediów oraz artyści multimedialni, zarówno zagraniczni, jak i polscy, reprezentujący różne ośrodki naukowe i artystyczno-projektowe. Projekt zainicjowała i koordynowała grupa teoretyków i praktyków szeroko rozumianej sztuki mediów, związanych z Instytutem Nauk o Kulturze Wydziału Humanistycznego UŚ (Anna Maj, Karol Makles), Pracownią Działań Multimedialnych Katedry Nowych Mediów ASP (Marian Oslislo, Ksawery Kaliski) oraz Muzeum Śląskim (Karol Makles).

Istotą pomysłu było połączenie działań naukowych i artystyczno-projektowych z zakresu sztuki nowych mediów z edukacją akademicką oraz popularyzacją nauki, sztuki i dizajnu w przestrzeni miasta, w różnych lokalizacjach Strefy Kultury i powstającej Strefy Nauki miasta Katowice. Chodziło też o stworzenie inspirującego środowiska, przestrzeni do rozmowy, wymiany doświadczeń i dzielenia się odmiennymi praktykami i ideami. W naszym zamyśle miało to pozwolić różnym aktywności, twórcom, kuratorom, zespołom oraz instytucjom, które wiążą swoją działalność ze sztuką, dizajnem, kulturą, mediami oraz nowymi technologiami i reprezentują różne dyscypliny nauki, sztuki i dizajnu, zmienić perspektywę i na nowo spojrzeć na własny obszar poszukiwań. Sztuka mediów jest bowiem rozwijana, badana i prezentowana przez różne instytucje, którym często przydałaby się szersza współpraca ekspercka, wymiana dobrych praktyk, a także wzmocnienie promocji własnych przedsięwzięć poprzez ich sieciowanie. Prowadząc badania, eksperymentując z mediami i poszukując inspiracji, często zbliżamy się do

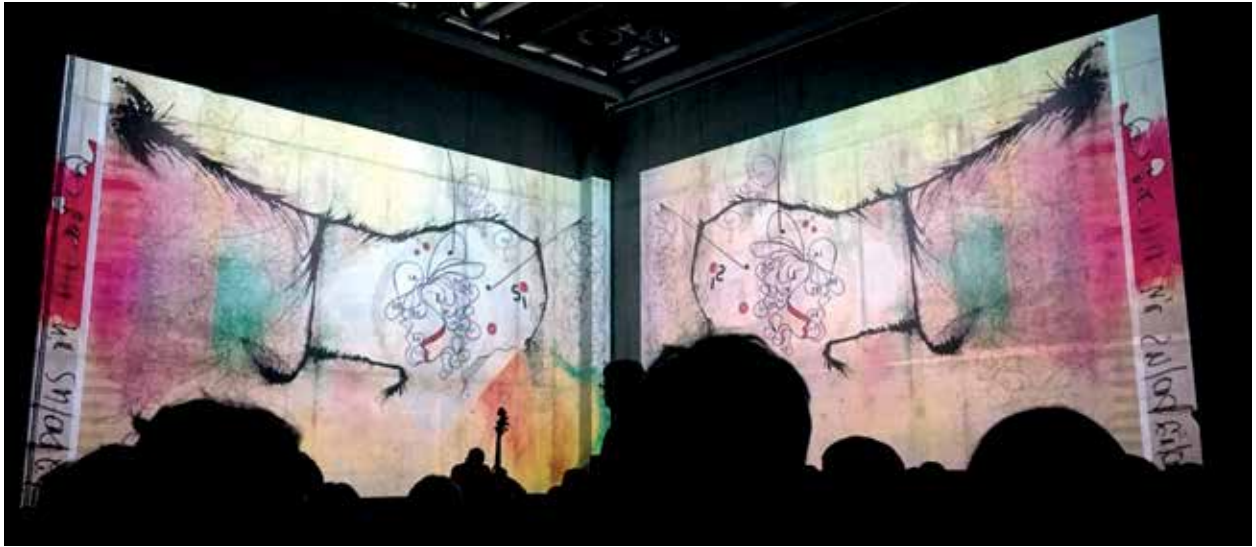
innych dyscyplin lub śmiało w nie wkraczamy, szukając interdyscyplinarnego dialogu i możliwości wspólnych działań. Każdy zatem do wspólnego projektu wniósł swoje prace, lektury, idee, fascynacje, odmienne kompetencje i kontakty z różnymi środowiskami.

Pomysł, by zorganizować to spotkanie naukowe i artystyczne, zrodził się także ze smutnej konstatacji w trakcie badań nad historią śląskiej sztuki mediów, prowadzonych w czasie pandemii w różnych instytucjach kultury w regionie, w archiwach i bibliotekach oraz później w trakcie wywiadów z artystami. Stwierdziliśmy wówczas, że nie wystarczą nowatorskie działania poszczególnych osób, ale konieczne są instytucje wspomagające, wspierające i promujące te działania na różnych poziomach, pomagające komunikować się nie tylko z wąskim środowiskiem profesjonalistów, lecz także z szeroką publicznością. Konieczne są dialog i wspomaganie debaty publicznej. To właśnie nowe media stanowią bowiem narzędzie narracji, dzięki któremu możemy komunikować ważne dla społeczeństwa treści, rozmawiać o tym, co nas dotyka. Warto pokazywać eksperymenty artystyczne, projektowe i badawcze szerokiej publiczności, ponieważ mają one wartość dla każdego odbiorcy. Mogą pobudzać do refleksji nad problemami współczesnego człowieka, ale też zachęcać do eksperymentowania i otwartości, niwelować lęk przed technocodziennością i technoprzyszłością, która stawia przed nami wciąż nowe wyzwania, a często staje się barierą komunikacyjną.

Sympozjum i towarzyszące mu aktywności artystyczne i naukowe pomyślane były jako wydarzenia łączące interdyscyplinarność i transdyscyplinarność, działania na styku różnych dyscyplin naukowych i artystycznych, ale jednocześnie dające poczucie kameralności, bliskości sztuki i otwartości nauki na dyskusję. Chcieliśmy przy tym proponować doświadczenia multimedialne i prezentować najnowsze kierunki badań medialnych. Akcent postawiono na multisensoryczność doznań, sieciowanie ludzi, idei i instytucji oraz pogłębianie współpracy, a także otwarcie na przestrzeń miasta poprzez zaplanowanie działań w różnych lokalizacjach o odmiennych specyfikach.

Gościem specjalnym sympozjum był profesor Derrick de Kerckhove z Uniwersytetu w Toronto i Politechniki w Mediolanie, który wygłosił cykl wykładów na temat nowych technologii medialnych, teorii kwantowej i sztucznej inteligencji oraz ich wpływu na sztukę i komunikację, a także wziął udział w panelach dyskusyjnych i spotkaniach otwartych oraz specjalistycznych seminariach i wspólnych badaniach naukowych w ramach projektu *Cyfrowy umysł i konektywna inteligencja: czego możemy się dowiedzieć dzięki eksperymentom z zakresu sztuki nowych mediów*.

Wydarzenie składało się z sesji konferencyjnych, paneli dyskusyjnych, wykładów i działań artystycznych (performanse, pokazy, koncerty) oraz zamkniętych spotkań roboczych. Wśród gości znaleźli się uznani artyści sztuki nowych mediów: Boris Vaitovic (Uniwersytet

Perspektywy Nowych Mediów, koncert ASP, Marian Oslislo, 2023. Fot. Anna Maj.

Techniczny w Koszycach), Grzegorz G. Zgraja (ASP w Brunszwiku), Richard Kitta (Uniwersytet Techniczny w Koszycach), Paweł Hendrich (Akademia Muzyczna we Wrocławiu), a także cenieni przedstawiciele Śląskiej Szkoły Multimediów z katowickiej ASP: Marian Oslislo, Ksawery Kaliski i Piotr Ceglarek. W symposium wzięli też udział kuratorzy, medioznawcy, kulturoznawcy, antropologowie i socjologowie z różnych ośrodków: Wendy Coones (Uniwersytet w Krems, Media Art Histories Association), Piotr Celiński (UMCS), Marcin Składanek (UŁ), Jan Stasiński (AGH), Alina Betlej (KUL), Zbigniew Benedyktowicz (PAN), Piotr Zawojski (UŚ), Michał Derda-Nowakowski (ESK Katowice) i Anna Maj (UŚ).

Rozmawialiśmy o rozwoju sztuki mediów, współczesnych eksperymentach z pogranicza sztuki i technologii, o kierunkach w sztuce mediów, a także o jej kontekstach technologicznych, społecznych i kulturowych. Rozważania rozpoczęliśmy od spojrzenia na genezę zjawiska, kreśląc linię między historią a współczesnością. Marian Oslislo i Irma Kozina opowiedzieli o przygotowywanej książce o sztuce i dizajnie w województwie śląskim po 1989 roku oraz o trudnościach związanych z badaniami i jej wydaniem. Anna Maj opowiedziała o Śląskiej Szkole Multimediów, o pierwszych eksperymentach w zakresie sztuki wideo na katowickiej ASP w wykonaniu Grzegorza Zgraji i grupy LTP, o pewnych zawirowaniach, ale i kontynuacjach oraz o współczesnych eksperymentach prowadzonych w akademii w obszarze multimediów. Następnie artyści przynależący do różnych pokoleń tej szkoły pokazali swoje prace i opowiedzieli o swych ideach i conceptach. Grzegorz G. Zgraja zaprezentował swoje pionierskie akcje artystyczne, sztukę wideo, wideoperformanse, muzykę graficzną, eksperymenty na styku muzyki i obrazu oraz sztukę interaktywną, realizowane od lat 70. w Polsce i w Niemczech. Ksawery Kaliski opowiedział o swoich działaniach artystycznych na gruncie sztuki interaktywnej, VR, multimedialnej i AI, przedstawił też szerzej Pracownię Działań Multimedialnych i jej osią-

gnięcia. Derrick de Kerckhove przybliżył z kolei historię sztuki mediów i eksperymentów z pogranicza nauki, sztuki i technologii z perspektywy Programu McLuhana na Uniwersytecie w Toronto, ośrodka, którym kierował od początku lat 80. do końca pierwszej dekady XXI wieku i który specjalizował się w łączeniu artystów i naukowców o różnych zainteresowaniach okołomediowych.

Następnie Boris Vaitovič zaprezentował pokaz multimedialny *Homage to Milan Adamciak residual microtonal electric blues – Alter – native*, w ramach którego dał mini-koncert i wykład z pogranicza muzyki, fizyki i sztuki wizualnej, dedykowany pamięci Milana Adamčiaka.

Rozmawialiśmy też o kontekstach i transformacjach sztuki nowych mediów. Alina Betlej opowiedziała o socjologicznych aspektach transformacji technologii i społecznej percepcji nowych mediów. Piotr Celiński przyjrzał się natomiast presemiotyce i postkomunikacji w wymiarze medialnym, percepcyjnym i somatycznym współczesnego użytkownika mediów. Jan Stasiński kontynuował rozważania w obszarze odniesień do cielesności z perspektywy sztuki posthumanistycznej i AI, przyglądając się szczególnie twórczości Adama Pizurnego. Marcin Składanek opowiedział natomiast o swoich badaniach nad sztuką generatywną, mapując obszary zainteresowań, kluczowe pojęcia i teorie z pogranicza sztuki, designu i nauki. Piotr Ceglarek przeniósł nas z kolei w obszar percepcji słuchowej, omawiając swoje inspiracje, koncepcje i poszukiwania w obszarze soundartu oraz tego, co określa jako „peryferia słuchania”.

Kolejnego dnia przenieśliśmy się z Muzeum Śląskiego do katowickiej ASP, gdzie skoncentrowaliśmy się na perspektywach sztuki nowych mediów. Richard Kitta opowiedział o słowackich eksperymentach medialnych w Koszycach, które jest Miastem Sztuki Mediów UNESCO. Wendy Coones opisała austriackie poszukiwania w obszarze promowania, badania i dokumentowania sztuki mediów oraz tworzenia środowiska otwartego na eksperyment. Paweł Hendrich przybliżył natomiast najnowsze

praktyki w obszarze komputerowego wspomagania pracy twórczej współczesnego kompozytora muzyki, a Derrick de Kerckhove przedstawił swoje refleksje nad generatywną sztuczną inteligencją oraz jej reperkusjami dla percepcji, myślenia, nauki, sztuki i edukacji.

Następnie usytuowaliśmy sztukę nowych mediów w kontekście projektowania przyszłości. Karol Makles i Michał Derda-Nowakowski opowiadali o dynamicznej roli instytucji kultury i różnych praktykach związanych z wystawianiem sztuki mediów w muzeach i galeriach oraz pojawiających się nowych problemach, jak tokenizacja dzieł sztuki czy ich hermetyczność wynikająca z bariery technologicznej i poznawczej. Piotr Zawojski, Ksawery Kaliski i Anna Maj mówili o praktykach artystycznych i ich granicach, ingerencjach w ciało, ale też w psychikę i generalnie w dobrostan odbiorcy sztuki mediów, o poszukiwaniu nowych środków wyrazu i przyzwoleniu na przekraczanie granic przez artystów. Zbigniew Benedyktowicz i Michał Derda-Nowakowski osadzili te rozważania w kontekście antropologicznym i społecznym.

Następnie przenieśliśmy się w obszar doznań dźwiękowych: Piotr Ceglarek i Jan Dybała zaprezentowali swoje eksperymenty podczas koncertu *Tonarium* w LORI/Tauron Lab, a następnie w Sali Otwartej wystąpiła Orkiestra Muzyki Nowej pod batutą Szymona Bywalca, która wykonała utwory Michaela Beila, Terry'ego Riley'a, Ewy Synowiec oraz kompozycję Mariana Oslisły – partyturę graficzną generowaną w czasie rzeczywistym. Był to niezwykle pokaz improwizacji na granicy obrazu i dźwięku, tego, co widzialne, i tego, co słyszalne, tego, co możliwe i jedynie wyobrażone, dający nowe spojrzenie na istotę multimedialnych i przenikania się różnych kodów.

W kolejnym dniu sympozjum przenieśliśmy się na Uniwersytet Śląski w Katowicach, gdzie Derrick de Kerckhove dał wykład *The quantum is the message* traktujący o teorii, komputerach i sztuce kwantowej. Następnie odbyły się seminaria dla studentów i pracowników, dyskusje i spotkania grupy badawczej projektu *Cyfrowy umysł i konektywna inteligencja*. Kolejną odsłoną sympozjalnych refleksji była rozmowa Derricka de Kerckhove i Anny Maj na Scenie Głównej 7. Śląskiego Festiwalu Nauki na temat sztucznej inteligencji oraz wystawa Pracowni Działań Multimedialnych *Czule organizmy* w Międzynarodowym Centrum Kongresowym.

Sympozjum stało się okazją do pogłębienia refleksji i uświadomienia sobie konieczności dalszych działań. Efektem spotkań, dyskusji, wykładów i akcji artystycznych była decyzja inicjatorów o potrzebie utworzenia wspólnej jednostki badawczej: w kolejnych miesiącach trwały starania o ukonstytuowanie się New Media Art, Culture & Technology Research Centre / Centrum Badań Sztuki Nowych Mediów, Kultury i Technologii, które powstało na Uniwersytecie Śląskim jako jednostka łącząca trzech partnerów: UŚ, ASP w Katowicach i Muzeum Śląskie.

Celem centrum jest prowadzenie badań w dwóch obszarach: nauk humanistycznych w dyscyplinie nauk

o kulturze i religii oraz w dziedziny sztuki i dizajnu w dyscyplinie sztuki i konserwacji. Chodzi zwłaszcza o badania w zakresie teorii i praktyki mediów oraz sztuki mediów: VR, AR, *mixed reality*, animacji 3D, sztucznej inteligencji (AI), sztuki interaktywnej i multimedialnych, działań w przestrzeni miejskiej, między innymi videomappingu, instalacji i koncertów multimedialnych etc. W obszarze naszych zainteresowań pozostają także zagadnienia związane z przetwarzaniem danych i budowaniem multisensorycznego doświadczenia użytkownika mediów, teoria percepcji i poznania, teoria i rozwój sztucznej inteligencji oraz teoria wiedzy, a także rozwój mediów różnych generacji i praktyk z nimi związanych w kontekście historyczno-kulturowym.

Szczególnym celem pozostaje także badanie, rozwijanie i promowanie sztuki mediów, w tym działania kuratorskie w obrębie Muzeum i poza nim. Planujemy kontynuację współpracy z Orkiestrą Muzyki Nowej, Fundacją Soundscape oraz Tauron Lab. Podjęliśmy już kolejne działania zmierzające do rozszerzenia sieci instytucji współpracujących o europejskie uczelnie artystyczne, ogólnouniwersyteckie i techniczne, sieć naukową Media Art Histories, europejskie i lokalne instytucje kultury, między innymi Ars Electronica Futurelab czy Biuro ESK Katowice, a także działania popularyzatorskie, na przykład w ramach 4Design Days, ESOF2024, Strefy AI 8. ŚFN. Kolejne eksperymenty z pogranicza sztuki, nauki i nowych technologii będą okazją do przesunięcia granic poznania, ale też – mamy nadzieję – do dyskusji o tym, co ważne dla współczesnego człowieka. Z całą pewnością już część z nich zespół Centrum zaprezentuje w Strefie AI podczas 8. Śląskiego Festiwalu Nauki i w trakcie kolejnych jego edycji, a potem przy innych okazjach, między innymi w formie projektowanej wystawy sztuki nowych mediów w Muzeum Śląskim w kolejnym roku.

* Organizatorami sympozjum *Perspektywy Nowych Mediów* były Uniwersytet Śląski, Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach i Muzeum Śląskie w Katowicach. Realizacja możliwa była dzięki wsparciu Metropolitalnego Funduszu Wspierania Nauki. Partnerami byli: Orkiestra Muzyki Nowej, Fundacja Soundscape, Tauron Lab. Realizacja projektu we współpracy z Europejskim Miastem Nauki oraz Śląskim Festiwalem Nauki.

Wydarzenie patronatem honorowym objęli:
Rektor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, prof. dr hab. Ryszard Koziołek
Dziekan Wydziału Humanistycznego UŚ, prof. dr hab. Adam Dziadek
Rektor ASP w Katowicach, prof. dr hab. Grzegorz Hańderek

Projekt *Cyfrowy umysł i konektywna inteligencja: czego możemy się dowiedzieć dzięki eksperymentom z zakresu sztuki nowych mediów*, realizowany we współpracy z prof. Derrickiem de Kerckhove (University of Toronto) został sfinansowany przez Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię w ramach programu „Metropolitalny Fundusz Wspierania Nauki” w latach 2022–2024.